

ОСНОВНА, ТРАНСПОЗИЦИОННА И МОДАЛНА УПОТРЕБА НА СЕГАШНО ВРЕМЕ В БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ТЕХНИТЕ РЕЛАЦИИ В АНГЛИЙСКИ И ИСПАНСКИ ЕЗИК

Д-р Георги Джумайов

Основно училище „Любен Каравелов“
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Настоящото проучване има за цел да представи различни случаи на употреба в рамките на общото значение на българското сегашно време и съответните релации в английски и испански език. В статията са посочени примери за транспозиционна и модална употреба на категорията сегашно време в изследваните три езика – български, английски и испански. Изведени са систематизирани правила за междуезиков трансфер на семантична информация при употребата на българското сегашно време и нейните релации в английски и испански език.

Ключови думи: чужд език; български; английски; испански; сегашно време; (между)езиков трансфер; семантична информация

1. Кратко описание на научното проучване

Настоящото изследване си поставя за цел да представи различни случаи на употреба в рамките на общото значение на сегашното време в българския език и нейните релации в два западни езика – английски и испански език. Изследвани са случаи на употреба при транспозиционното и модалното значение на граматичната категория сегашно време в български език и техните съответствия в разглежданите езици. Изведени са и са представени систематизирано правила за междуезиков трансфер на семантична информация при употребата на българското сегашно време и нейните релации в английски и испански език. Целта е да се опишат съответствията в употребите от гледна точка на тяхното преподаване, без претенция, че ще се открие всеки детайл и специфичен случай на употреба. Представените случаи на употреба ще бъдат ограничени до съобщителни изречения в изявително наклонение и ще бъдат представени така, че да са по-разбираеми за всеки, който ги изучава, за да може да направи паралели и сравнения, които ще предпоставят по-лесното им усвояване.

2. Основна, транспозиционна и модална употреба

Основна употреба се нарича основното значение на темпоралната категория, което се проявява при различни, контекстово обусловени случаи.

В морфологията транспозиционните употреби на темпоралните категории може да се приемат като граматическа метафора: „една форма се употребява вместо друга по някаква аналогия между двете“ (Marovska 1998, p. 155).

С термина модална употреба на темпоралната категория се означава изразяването на възможност и/или необходимост от извършване на конкретното действие, изразено от глаголната форма на темпоралната категория.

3. Основна употреба на сегашно време в български език и нейните релации в английски и испански

1.1. Сегашното време в български език се използва, за да се означае действие, което се върши в момента на говоренето (Andreychin, Kostov и Nikolov 1962, p. 231). Р. Ницолова (2008, p. 272) посочва, че за основно значение на сегашно време се смята сегашно актуално време.

Дядо Коледа, пиша ти писмо, защото бях много послушен тази година.

1.2. Тази употреба на английски език се предава със сегашно продължително време, тъй като то изразява действие, което е в процес на извършване в момента на говорене (Azar & Hagen 2009, p. 14).

Monica is driving to her office at the moment.

Моника шофира към офиса си в момента.

1.3. Сегашно време в испански език изразява съпадението на дадена ситуация с глаголното действие, с което се изразява изказването (Испанска кралска академия, 2009, p. 1709). Действие, което се извършва в момента на говорене, се предава с глаголната перифраза *estar + gerundio* (Beltrán & Silva 2010, pp. 121 – 123).

Jorge estudia ahora. // Ahora ella está hablando por teléfono.

Хорхе учи сега. // Сега тя говори по телефона.

За изразяване на действия, които се извършват в момента на говорене, в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно продължително време, а в испански език – сегашно време или по-често с глаголната перифраза *estar + gerundio*.

2.1. Сегашно време в български език може да се използва с глаголи, които описват променяща се или развиваща се ситуация.

Благодарение на новите технологии, внедрени в практиката, студентите стават все по-мотивирани и по-мотивирани.

2.2. Сегашно продължително в английски език също може да се използва с глаголи, които описват променяща се или развиваща се ситуация (Vince 2008, p. 11).

Technologies are becoming more and more advanced.

Технологиите **стават** все по-напреднали и по-напреднали.

2.3. Такава употреба съществува и в испански език и може да бъде изразена със сегашно време.

*El dolor **incrementa** más y más.*

Болката **се засилва** още и още.

За изразяване на действия, които са в процес на развитие, в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно продължително време, а в испански език – сегашно време.

3.1. Сегашно време в български език може да се използва, за да се изразят действия, които предизвикват раздразнение у говорещия.

*Винаги си **губя** ключовете за колата.*

3.2. Понякога се използва сегашно продължително време в английски език с наречието за честота *always* (*винаги*) или *constantly* (*постоянно*), за да се покаже, че нещо се случва твърде често и дразни говорещия (Dignen & Viney 2007, p. 44).

*I'm always **losing** my glasses.*

Винаги си **губя** очилата.

3.3. Сегашно време в испански език също може да изразява действия, които дразнят говорещия.

*Cada vez **me pide** un favor.*

Всеки път ми **иска** услуга.

За изразяване на действия, които предизвикват раздразнение у говорещото лице, в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно продължително време, а в испански език – сегашно време.

4.1. Сегашно време в български език може да изразява действия, които се извършват в един по-дълъг и продължителен период от време. Действието е започнало в миналото и е валидно и към настоящия момент.

***Уча** в университет от няколко седмици.*

4.2. Сегашно перфектно време в английски език изразява действие, което е започнало в миналото и продължава и в момента на говорене (Foley & Hall 2012, pp. 124 – 130).

*They **have known** each other for four months.*

Познават се от четири месеца.

4.3. Сегашно време в испански език може да изразява един по-продължителен период от време (Kitova & Vucheva 1994, p. 168).

***Vivo** aquí desde hace diez años. (M. González)*

Живея тук от десет години.

За изразяване на действия, започнали в миналото и валидни към момента на говорене, в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно перфектно време, а в испански език – сегашно време.

5.1. Когато се разказва или се съобщава за последователно извършващи се действия или събития, отново се използват формите на сегашно време, или т.нар. сегашно репортажно време. Среца се в репортажи на спортни състезания, събрания и др., когато чрез сегашно време се предават и последователни действия (Stankov et al. 1993, p. 295).

*Защитникът **подава** на нападателя, който **отбелязва**.*

5.2. В английски език сегашно просто време изпълнява функцията за предаване на събития и коментарите за тях.

*Nick **passes back** to Jack who **scores** a goal.*

*Ник **върща** на Джак, който **отбелязва** гол.*

5.3. Сегашно време в испански език също има функцията за предаване на събития и коментарите по тях.

*El delantero **sale** al terreno de juego. (L. Torrego)*

*Нападателят **излиза** на терена.*

При предаване на последователно извършващи се действия или събития (в репортажи) в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно просто време, а в испански език – сегашно време.

6.1. Друга употреба на сегашно време в български език е с неговото повторително значение. Формите за сегашно време могат да означават повтарящи се действия, които засягат сегашния момент, макар и да не се извършват конкретно в момента на говорене (Andreychin, Kostov & Nikolov 1962, p. 231).

***Чета** интересна книга.*

6.2. Сегашно продължително време в английски език се използва, когато се говори за временни действия или ситуации, които се случват около сегашния момент (Swan 2008, p. 445), т.е. действията са сегашни (често представляват временно основно занимание на вършителя на действието), но не е задължително да се извършват в самия момент на говорене.

***I'm looking** for a new flat these days.*

*Тези дни **си търся** нов апартамент.*

6.3. Такава употреба, която засяга сегашния момент без изричното извършване на действието в момента на говорене, може да се посочи и за сегашно време в испански език.

***Busco** piso o casa pero ahora estoy hablando contigo.*

***Търся** апартамент или къща, но в момента говоря с теб.*

За означаване на повтарящи се действия, които засягат сегашния момент, макар и да не се извършват конкретно в него, и представляват временно основно занимание на вършителя на действието, в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно продължително време, а в испански език – сегашно време.

7.1. Според П. Пашов към употребите на сегашно време в български език спада и сегашно абсолютно време, което изразява общоприети истини и фа-

кти (Pashov 2015, p. 142). Тук може да се добави и мнението на Р. Ницолова (2008, p. 277), която нарича тази употреба сегашно гномическо време и посочва, че то е основно в научния стил.

*Слънцето **изгрява** от изток.*

7.2. Сегашно просто време в английски език показва, че нещо е било, е и ще бъде валидно в миналото, настоящето и бъдещето, т.е. в английски език сегашно просто време изразява факти и универсални истини (Azar & Hagen 2009, p. 14).

*The sun **rises** in the east.*

*Слънцето **изгрява** от изток.*

7.3. С така нареченото сегашно гномическо време на испански език се съобщават универсални истини (Испанска кралска академия, 2009, p. 1713). Посочва се, че ситуациите не са валидни само сега (в момента на говорене), а винаги. М. Китова и Е. Вучева в своя курс *Приложна граматика на испанския език* (1994, p. 168) правят следното важно допълнение: „тъй като формата на сегашното време в испански език е най-малко маркираната форма в глаголната система, сегашно време може да се използва вместо всички останали темпорални и/или модални форми на испанския глагол“.

*Dos y dos **son** cuatro. // La Tierra **gira** alrededor del Sol.*

*Две и две **е** четири. // Земята **се върти** около слънцето.*

8.1. П. Пашов пише, че сегашно абсолютно време в българския език изразява и непрекъснато извършващи се действия (Pashov 2015, p. 142). Тук може да се причисли и една друга употреба, характерна за сегашно време в български език – неговото повторително значение. Формите за сегашно време могат да означават повтарящи се действия, които засягат сегашния момент, макар и да не се извършват конкретно в момента на говорене (Andreychin, Kostov & Nikolov 1962, p. 231).

***Обичам** хората. // **Закусвам** всяка сутрин.*

8.2. Сегашно просто време в английски език също се използва за обичайни и повтарящи се действия, като в много случаи е придружавано от наречия, които характеризират честотата на действието (Dignen & Viney 2007, p. 44), напр. *always* (винаги), *frequently* (често), *occasionally* (понякога), *seldom* (рядко), *never* (никога).

*I **always get up** at 7 o'clock.*

*Винаги **ставам** в 7 часа.*

8.3. Сегашно време в испански език е времето, с което се въвеждат характеристики и състояния на хора и обекти, познато още като сегашно обичайно или циклично време (Испанска кралска академия 2009, p. 1711). Изразява рутинно и често извършващо се действие (Китова и Вучева, 1994: 168).

Se levanta muy temprano, desayuna, lee los diarios ...

***Става** много рано, **закусва**, **чете** вестниците ...*

9.1. В български език пословици, сентенции и други „крилати фрази“ се изразяват с помощта на сегашно гномическо време (Pashov 2015, p. 142).

Кучетата си лаят, керванът си върви.

9.2. Сегашно просто време в английски език служи за изразяване на поговорки и сентенции.

*All that **glitters** is not gold.*

*Не всичко, което **блести**, е злато.*

9.3. Сегашно време в испански език се използва при поговорки и дефиниции под името сегашно поучително време (González 2007, p. 16).

*A caballo regalado **no le mires el dentado**.* (M. González)

*На харизан кон зъбите **не се гледат**.*

При изразяване на факти, универсални истини, обичайни, повтарящи се или непрекъснати действия, при поговорки и сентенции, при даване на запоеди и инструкции или когато се цели придаване на по-голяма нагледност и живост на разказа в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно просто време, а в испански език – сегашно време.

4. Транспозиционна употреба на сегашно време в български език и нейните релации в английски и испански

1.1. Сегашно време (наречено относително) се използва за означаване на бъдещи действия в подчинени изречения за време, условие, отстъпка и за следходно действие в подчинени изречения за цел и последица (Nitsolova 2008, pp. 278 – 279).

*Когато **напиша** есето, **ще** изляза.*

1.2. М. Суон (2008, p. 445) посочва, че сегашно просто време в английски език се използва в подчинени изречения за изразяване на бъдещи действия след съюзи като *when* (когато), *till* (до), *until* (до), *as soon as* (щом), *after* (след), *before* (преди), *while* (докато), *if* (ако) и др.

*When it **stops** raining we will go out.*

*Когато **спре** да вали, **ще** излезем навън.*

1.3. Сегашно време в испански език може да служи за изразяване на бъдещи действия, когато е придружено от наречие или адвербиален израз, означаващ бъдещ момент: *luego* (после), *mañana* (утре), *enseguida* (веднага), *esta tarde* (днес следобед), *la semana que viene* (следващата седмица), *el domingo* (в неделя) и др., или когато в самия контекст се посочва, че става въпрос за бъдещи действия (Mitkova & Kyuchukova-Petrinska 2009, p. 117). Когато се изразяват бъдещи действия след някои съюзи на испански език: например *cuando* (когато), *aunque* (въпреки че), *para que* (за да), *hasta que* (докато), задължително наклонението се променя в подчинително (Petrova 2009, p. 66).

*Nos **vemos** у **decidimos** luego.*

***Ще** се видим и **ще** решим после.*

*Cuando **tenga** tiempo, te llamaré.*

*Когато **имам** време, ще ти се обадя.*

За означаване на бъдещи действия в подчинени изречения за време в български, английски и испански език се използва сегашно време.

2.1. Сегашно време в български език може да се използва и с преносна употреба вместо минало време и тогава се нарича сегашно историческо време. Тази употреба придава по-голяма нагледност и живост на разказа (Andreychin, Kostov and Nikolov 1962, pp. 231 – 232).

*Хан Аспарух **създава** България през 681 година.*

2.2. Д. Байбър и С. Конрад (2002, р. 152) посочват, че когато се отнася за минал период, сегашно просто време в английски език е познато под името сегашно историческо време.

*And the daughter **comes** home from school one day and **says**, mum I want to be like you.*

*Един ден дъщерята **се връща** от училище и **казва**: Мамо, искам да съм като теб.*

2.3. Сегашно време в испански език се използва вместо минало свършено време, за да приближи минали факти и събития към момента на говорене, като ги представя като важни за говорещия (Kitova & Vucheva 1994, pp. 167 – 169). Тази употреба придава по-голяма живост на разказа (Yaneva and Michev 2006, pp. 161 – 162). Познато е още като сегашно историческо време (ретроспективно).

*Cristobal Colón **descubre** América en 1492.*

*Христофор Колумб **открива** Америка през 1492.*

Както в български, така и в английски и в испански език, за да се онагледят съживи разказ за отминали събития, може да се използва сегашно историческо време.

3.1. Сегашно време в български език може да се използва и с преносна употреба вместо бъдеще време – с името сегашно предсказно време. Тази употреба придава по-голяма нагледност и живост на разказа (Andreychin, Kostov and Nikolov 1962, pp. 231 – 232).

*След месец **летя** за Мадрид.*

3.2. Сегашно продължително в английски език се използва за означаване на бъдещи действия, които са планирани или уредени предварително (Boyanova and Ilieva 2000, p. 105).

*They **are getting** married next Sunday.*

*Те **ще се женят** следващата неделя.*

3.3. Сегашно време се използва вместо бъдеще време в испански език, за да се покаже по-голяма сигурност относно извършването на глаголното действие (Kitova & Vucheva 1994, pp. 167 – 169). Обикновено се употребява с наречия за време, ориентирани към бъдещ момент – *luego* (после), *mañana* (утре), *esta*

noche (тази вечер), el mes que viene (идния месец) (Stefanova 2007, pp. 107 – 111).

Nos vemos este verano.

Ще се видим това лято.

За да се покаже по-голяма сигурност относно извършването на дадено бъдещо действие, в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно продължително време, а в испански език – сегашно време.

4.1. Сегашно време в български език може да се употреби, когато се дават инструкции.

Настъргваме кашкавал и **печете** пицата до златисто.

4.2. Сегашно просто време в английски език се използва за даване на инструкции, демонстрации, заповеди, напътствия (Hughes & Jones 2011, p. 12).

You mix the eggs, add milk and butter and then stir.

Разбъркваи яйцата, **добавяи** мляко и масло и после **разбъркваи**.

4.3. Сегашно време в испански език също се използва за даване на инструкции (Aragonés & Palencia 2009, p.92).

Primero pelas las patatas y luego las hierves.

Първо белии картофите и после ги **варии**.

5.1. Сегашно предсказно (пророческо) време се използва, за да се изразят бъдещи действия (Nitsolova 2008, p. 273). Тук спадат и действия, които са планирани и сигурни; често са фиксирани по програма.

Утре пътуваме за Бургас.

Влакът от София за Пловдив тръгва в 14.00.

5.2. Сегашно продължително в английски език се използва за означаване на бъдещи действия, които са планирани или уредени предварително (Boyanova & Pieva2000, p. 105).

They are getting married next Sunday.

Те ще се женят следващата неделя.

5.3. Сегашно просто време в английски език има и друга употреба вместо бъдеще време – за програми и разписания на влакове, самолети и др. (Dooley & Evans 2013, p. 6).

The plane from Brussels arrives at 8:30.

Самолетът от Брюксел пристига в 8:30 ч.

5.4. Сегашно време в испански език също се използва, за да се изразят сигурни и програмирани бъдещи действия (Melone & Menón 2011, p. 69).

El sábado que viene vamos a la disco.

Следващата събота отиваме на дискотека.

При описание на бъдещи действия, фиксирани по програма или предварително планирани, в български език се използва сегашно време, в английски език – сегашно просто време (ограничено до програмирани действия) и сегашно продължително време (ограничено до предварително уговорени и планирани действия), а в испански език – сегашно време.

5. Модална употреба на сегашно време в български език и нейните релации в английски и испански

1.1. Сегашно време в български език, подобно на английски и испански език, може да бъде използвано за изразяване на заповеди с възклицателна или заповедна интонация.

Идвай веднага и пишеш сгрешените думи по 10 пъти!

1.2. Тъй като формите на сегашно просто време в английски език са немаркирани, с изключение на формата за 3 л. ед.ч., то също се използва с императивна функция.

Come and speak!

Ела и говори!

1.3. В някои случаи сегашно време в испански език се използва със значение на императив, като е придружено с възклицателна или заповедна интонация (Torrego 2011, p. 148).

¡Ahora mismo te vas de aquí! (М. Китова и Е. Вучева)

Веднага се махай оттук!

За да се дадат инструкции и заповеди, в български и испански език може да се употреби сегашно време, а в английски език – форма на глагола, която е еднаква както за сегашно просто време, така и за императивна конструкция.

REFERENCES/LITERATURA

- AZAR, B., HAGEN, S., 2009. *Understanding and Using English Grammar*. New York: Pearson Longman.
- АНДРЕЙЧИН, Л., КОСТОВ, Н., НИКОЛОВ, Е., 1962. *Български език за институтите за начални учители*. София: Народна просвета.
- ARAGONÉS, L., PALENCIA, R., 2009. *Gramática de uso del español. Teoría y práctica*. Madrid: Grupo Editorial SM Internacional.
- BIBER, D., CONRAD, S., 2002. *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Essex: Pearson Education Limited.
- BELTRÁN, R., SILVA, I., 2010. *Gramática inglesa para hispanohablantes*. Madrid: Cambridge University Press и Universidad Nacional de Educación a Distancia Madrid.
- БОЯНОВА, С., ИЛИЕВА, Л. (2000): *Английска граматика с упражнения за всички системи на обучение*. Велико Търново: Gaberoff.
- VINCE, M., 2008. *Macmillan English Grammar in Context. Intermediate*. Oxford: Macmillan Education.

- ГОНСАЛЕС, М.М.В., 2007. *Испанският глагол*. София: ИК „Колибри“.
- DIGNEN, S., VINEY, B., 2007. *Grammar Practice for Intermediate Students*. Essex: Pearson Education Limited.
- DOOLEY, J., EVANS, V., 2013. *Grammarway 4*. Newbury, Berkshire: Express Publishing.
- Испанска кралска академия (2009): *Real Academia Española. Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, S. L. U.
- КИТОВА, М. & ВУЧЕВА, Е., 1994. *Curso de gramática aplicada del español (morfosintaxis)*. София: Булвест 2000.
- МАРОВСКА, В., 1998. *Стилистика на българския език*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“.
- MELONE, E., MENON, L., 2011. *Gramática en contexto*. Madrid: Edelsa Grupo Didascalia.
- МИТКОВА, А., КЮЧУКОВА-ПЕТРИНСКА, Б., 2009. *Испанска граматика*. София: Наука и изкуство.
- НИЦОЛОВА, Р., 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- ПАШОВ, П., 2015. *Българска граматика*. София: ИК „Хермес“.
- ПЕТРОВА, С., 2009. *Испанска граматика*. София: Skyprint Publishing.
- СТАНКОВ, В. и др., 1993. *Граматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология*. София: Българска академия на науките.
- СТЕФАНОВА, С., 2007. *Испанска граматика с упражнения за всички системи на обучение*. Велико Търново: Gaberoff.
- SWAN, M., 2008. *Practical English Usage*. Oxford: Oxford University Press.
- TORREGO, L. G., 2011. *Gramática didáctica del español*. Madrid: Ediciones SM.
- FOLEY, M., HALL, D., 2012. *MyGrammarLab B1/B2*. Essex: Pearson Education Limited.
- HUGHES, J., JONES, C., 2011. *Practical Grammar Level 3*. Andover, Hampshire: Heinle ELT, Cengage Learning EMEA.
- ЯНЕВА, Д., МИЧЕВ, С., 2006. *Практическа испанска граматика*. София: Везни-4.

MAIN, TRANSPOSITIONAL AND MODAL USE OF PRESENT TENSE IN BULGARIAN AND ITS RELATIONS IN ENGLISH AND SPANISH

Abstract. The current research aims to present different cases of use within the general meaning of the Bulgarian present tense and its corresponding relations in English and Spanish. The article gives examples of transpositional and modal use of the present tense category in the three languages studied – Bulgarian, English and Spanish. Systematized rules for interlingual transfer of semantic information in the use of the Bulgarian present tense and its relations in English and Spanish are derived.

Keywords: foreign language; Bulgarian; English; Spanish; present tense; (inter) language transfer; interlingual transfer; semantic information

Dr. Georgi Dzhumayov

ORCID iD: 0000-0003-4660-2923

Primary School “Lyuben Karavelov”

University of Plovdiv “Paisiy Hilendarski”

E-mail: dzhumayov.georgi@gmail.com